

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ДОМЕННИХ ІМЕН В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Порушено питання інституту доменних імен як однієї з частин інформаційного права України. Підкреслено двоїстість правової природи доменних імен як об'єкта інтелектуальної власності і об'єкта інформаційного права та змішаний характер відносин із приводу доменних імен. Формування національного правового інституту доменних імен повинно здійснюватися на підставі норм і загальноприйнятих принципів міжнародного інформаційного права. Це зумовлено необхідністю регулювання основної групи інформаційних правовідносин, що виникають у віртуальному середовищі Інтернет, який не має географічних кордонів. Система правового регулювання у сфері використання доменних імен не може вичерпуватися наявністю нормативного акта, до того ж не позбавленого низки суттєвих недоліків. Необхідно розробити комплекс законодавчих та інших норм, що забезпечує вирішення двох важливих завдань: по-перше, практичної дієвості використання доменних імен в адміністративному та цивільному обігу; по-друге, гармонізацію з міжнародними правовими актами.

Ключові слова: *доменне ім'я, інформаційне право, інформаційні та телекомунікаційні технології, Інтернет.*

Постановка проблеми. З появою і поширенням комп'ютерних мереж як самостійного об'єкта охорони та захисту в юридичній науці розпочали розглядати інформаційні системи і права на них, що зумовлено інформатизацією суспільства, де із перспективами прогресу треба захищати людину від впливу інформації. Значення і роль доменних імен у системі забезпечення інформаційної безпеки найближчими десятиліттями зростатиме поряд із виходом компонента інформаційної безпеки (і комп'ютерних мереж, і в загальному аспекті) на перше місце в системі національної безпеки держави.

Доменні імена є основою для функціонування комп'ютерних мереж, а також ключовим об'єктом для цілей передачі даних між кінцевими користувачами мережі. Проблема правильного та ефективного використання інформаційних правових засобів у різних видах юридичної діяльності, їх адекватне відображення в правовій свідомості порівняно нова в юридичній науці. Вона вимагає подальшого опрацювання

та вирішення, особливо у зв'язку з прагненням вступу України до Європейського Союзу.

Стан дослідження. Різні аспекти інформаційного законодавства тією чи іншою мірою висвітлювались у роботах українських і зарубіжних учених-адміністративістів: В. Б. Авер'янова, С. С. Алексеева, Г. Л. Аكوпова, І. Л. Бачило, В. М. Брижка, О. А. Банчука, С. Ф. Гуцу, В. І. Гурковського, А. М. Гулеміна, Н. В. Паршиної, В. С. Цимбалюка, І. В. Март'янова, О. І. Остапенка, В. Ф. Опришко, О. В. Синєокого та інших.

Недостатність наукових досліджень у цій сфері слугує основною перешкодою під час створення ефективної системи державного регулювання легальних способів вирішення конфліктів, спірних ситуацій та забезпечення захисту прав добросовісних власників об'єктів прав інтелектуальної власності. Ці обставини обумовлюють необхідність пошуку і вибору комплексних підходів у наукових дослідженнях, присвячених інституту доменних імен з огляду на упровадження законодавства Європейського Союзу у правову систему України.

Метою статті є розроблення теоретичних підходів до визначення інституту доменних імен в інформаційному праві України.

Виклад основних положень. Розвиток і застосування інформаційних і комунікаційних технологій останніми десятиліттями стали глобальною тенденцією світового прогресу. У сучасному динамічному світі інформаційні та комунікаційні технології виконують роль локомотива економіки, сприяють залученню в країну інвестицій, створенню нових робочих місць, упровадженню прогресивних технологій у виробництво і управління, тобто стабільному економічному зростанню та підвищенню рівня і якості життя громадян.

Результатом науково-технічної революції став бурхливий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій, що дозволяють забезпечити доступ до інформаційних ресурсів через мережу Інтернет. В Україні на початку ХХІ ст. реформування соціальної та політичної сфер суспільства, формування ринкової економіки об'єктивно призвели до необхідності істотної зміни інформаційних відносин у суспільстві та контролю за реєстрацією та використанням доменних імен громадянами, юридичними особами, державою зокрема.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 04.01.2002 № 3 «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» були запроваджені офіційні сайти державних органів і органів місцевого самовряду-

вання. Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади визначив обов'язкові елементи офіційного сайту, що охоплюють назву та інші атрибути. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.07.2003 р. № 447-р «Про адміністрування домену «UA» у перше в країні ввело у практику юридичної діяльності термін «доменне ім'я», але у нормативному акті не зазначена інформація щодо доменного імені, права на яке належать державному органу або органу місцевого самоврядування. У національних нормативно-правових документах термін «доменне ім'я» використовується як адреса мережі Інтернет, визначена чинними в Інтернеті міжнародними стандартами, – цифровий та/або символний ідентифікатор доменних імен в ієрархічній системі доменних назв (ст. 1 Закону України від 18.11.2003 р. № 1280-IV «Про телекомунікації»).

З метою реалізації Закону України від 09.01.2007 р. № 537-V «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» були прийняті законодавчі акти, що регламентують питання доступу до інформації про діяльність органів державної влади і органів місцевого самоврядування. Щодо діяльності судової гілки влади, то Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV «Про доступу до судових рішень» надав можливість отримати судові рішення значно раніше. Це сприяло удосконаленню нормативно-правового забезпечення діяльності Українського мережевого інформаційного центру.

Прийняття Закону України від 13.01.2011 р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» та відомчих нормативних актів, спрямованих на реалізацію закону, посилили увагу до технічних питань інформаційної безпеки та діяльності щодо встановлення доменних імен. Водночас у національних нормативно-правових актах юридичне визначення доменного імені відсутнє. Це ставить під сумнів можливість ефективного захисту доменного імені (оскільки не вказані найважливіші ознаки поняття, що визначають технічну та правову природу), яке належить державі, у випадках атак хакерів і посягань з боку недобросовісних користувачів мережі Інтернет. Закон теж не відсилає до правових актів, що регулюють правову сутність доменного імені і його використання в інформаційно-телекомунікаційній мережі Інтернет. Немає визначення і у Тимчасових правилах реєстрації та користування доменними іменами в домені UKR (версія 4.0) від 17.10.2013 р. [1].

На думку російського дослідника М. С. Азарова, назви державних та органів місцевого самоврядування закріплені різними нормативними правовими актами, тому будь-який державний орган чи орган місцевого самоврядування прагнутиме зарезервувати собі доменне ім'я найбільш коротке і легке для запам'ятовування, відтак полегшить звернення до нього громадян і чиновників. У випадках безконтрольної та позапланової реєстрації доменних імен, за принципом «перший звернувся», виникнуть численні конфліктні ситуації між відповідними органами. Ця проблема може бути вирішена тільки в тому випадку, якщо буде впроваджена та закріплена нормативними правовими актами система та принципи реєстрації доменних імен і визначено державний орган, відповідальний за нагляд у сфері використання доменних імен [2].

Аналіз нормативно-правових актів та наукової літератури з інформаційного права України вказує на відсутність тенденцій, вказаних російським дослідником М. С. Азаровим. Хоча постанова пленум Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р. № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» у деяких аспектах розглянула зазначену проблему. Це є доказом того, що доменні імена офіційно хоча і не повністю, але відображені в національному інформаційному законодавстві.

Відповідно до визначення предмета інформаційного права, які сформулювали І. Л. Бачило та В. С. Цимбалюк, можна зазначити, що природа доменних імен має інформаційний характер [3; 4]. Створення, формування, зберігання, обробка, розповсюдження та використання інформаційних ресурсів у глобальній мережі Інтернет здійснюється за доменним іменем, якому відповідає IP-адрес. Технології передачі інформаційних ресурсів у мережі з використанням доменних імен і мережевих протоколів, а також використання нових технологій роботи з інформацією в мережі Інтернет становлять предмет інформаційно-правових відносин.

З іншого боку, відповідно до розширення Інтернету система цифрових IP-адрес стала незручною у використанні і була замінена на систему доменних імен (Domain Name System), що зумовило більш зручний пошук інформації в Інтернеті.

Розширення Інтернету до глобальної телекомунікаційної системи збільшило кількість функцій доменних імен. Крім адресації в мережі Інтернет, доменні імена стали індивідуалізувати відповідного власника інформаційного ресурсу. Оскільки така інформація представляла результати діяльності різних організацій, то з'явилися конфлікти

між доменними іменами та іншими засобами індивідуалізації (товарний знак, фірмове найменування, комерційне позначення тощо). Для вдосконалення правової основи національного інформаційного простору необхідно усунення прогалини між практикою і нормативно-правовою базою застосування інституту доменних імен і приватними особами, і різними організаціями, відповідальними за підтримання національної доменної зони, оскільки досі не вироблені чіткі норми, що стосуються доменних імен, які дозволили б судам ефективно вирішувати конфлікти між власниками різних засобів індивідуалізації та доменних імен. Необхідність інструментального трактування вказаного правового явища продиктовано практикою.

У зазначеному аспекті не можна не сказати і про таку сферу забезпечення найважливіших прав суб'єктів інформаційних правовідносин, як інформаційна безпека у контексті використання доменних імен і сумлінними їх власниками, і тими, хто намагається отримати вигоду з їх недобросовісного використання, хоча традиційно галузь інформаційної безпеки ототожнюється із захистом інформації.

Аналіз стану та динаміки розвитку інформаційних і комунікаційних технологій України за роки незалежності довів, що, незважаючи на високі темпи його розвитку останнім десятиліттям, Україна не змогла скоротити відставання від промислово розвинутих країн у рівні інформатизації економіки та суспільства. Частково таке становище обумовлено загальноекономічними причинами. До чинників недостатнього розвитку інформаційних і комунікаційних технологій в Україні можна віднести: тривалу системну кризу в усіх сферах соціально-економічного життя; неоднорідність рівня економічного розвитку регіонів і глибини процесу інформатизації в країні; низький рівень і якість життя населення; недосконалу нормативно-правову базу, яка розроблялася без урахування сучасних можливостей ринку інформаційних і комунікаційних технологій; нестачу правового забезпечення діяльності учасників ринку інформаційних і комунікаційних технологій; відсутність цілісної інфраструктури ринку інформаційних і комунікаційних технологій та ефективної інформаційної підтримки ринків товарів і послуг; недостатній рівень підготовки кадрів, зокрема в галузі створення та використання інформаційних і комунікаційних технологій.

Зазначені фактори прямо впливають на правове регулювання окремих складових інформаційних систем і технологій, які не отримали юридичне закріплення на Україні у зв'язку з недостатнім розвитком

окремих технологічних напрямів у сфері інформаційних технологій, до яких доцільно віднести глобальні інформаційні інфраструктури (Global Information Infrastructure) та системи розподіленої обробки даних [5].

За безлічі особливостей розвитку інформаційних і комунікаційних технологій у різних країнах увага, що приділяється інформаційним і комунікаційним технологіям, як правило, зводиться до двох напрямів: інформаційно-комунікаційні технології, як і у випадку з транспортною галуззю виступають як галузь матеріального виробництва. Такий підхід має на увазі політику розвитку виробництва, розподілу, обміну та споживання, пов'язаних з використанням інформаційних і комунікаційних технологій.

Одночасно інформаційно-комунікаційні технології виступають каталізатором розвитку інформаційного суспільства. Такий підхід передбачає ухвалення загальної стратегії, яка охоплює велику кількість секторів економіки з метою максимальної інформатизації економіки та суспільства, що вимагає внесення змін і доповнень до законів України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» та «Про основи національної безпеки України».

Указані напрями розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій неможливі без кількісного і якісного розвитку в Україні мережі Інтернет, що є базою інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури розвиненого інформаційного суспільства, вимагає істотних змін і доповнень у системі правового регулювання об'єктів інформаційного права, зокрема доменних імен, оскільки правові відносини з приводу доменних імен мають інформаційний характер, не скасовуючи їх приватноправовий характер.

Комплексність правового інституту доменних імен виявляється в тому, що захист інтересів власників доменних імен може здійснюватися не тільки завдяки приватноправовим методам і засобам, а й з урахуванням публічних механізмів інформаційного права. Формування та розгляд інституту доменних імен може бути здійснено в межах інформаційного права, оскільки об'єкт доменного імені є комплексним, що охоплює і цивільно-правовий аспект (захист прав фізичних та юридичних осіб як сумлінних власників доменних імен – власників відповідних інформаційних ресурсів, доступ до яких здійснюється через домен), і інформаційний аспект (захист інтересів держави – власника відповідних доменних імен).

Аналізуючи тенденцію розвитку інформаційних і комунікаційних технологій в світі, можна констатувати, що у багатьох із них перед

урядами і самою галуззю постали одні й ті ж завдання щодо забезпечення інформаційної та економічної безпеки. З урахуванням важливості впливу інформаційних і комунікаційних технологій на сучасну глобальну економіку, можна констатувати, що сьогодні загрози інформаційної безпеки стають дедалі складнішими та такими, що важко усуваються. Інформаційна безпека охоплює юридичні, ідентифікаційні та геополітичні чинники. У сучасному світі захист національних інтересів держави та бізнесу вимагає великої узгодженості дій між сторонами якраз у сфері інформаційних і комунікаційних технологій. Призупинення та блокування відповідного доменного імені має здійснюватися для захисту публічних інтересів держави та суспільства, що може бути ефективним засобом протидії екстремізму, заклики до якого здійснюються через мережу Інтернет під певним доменним іменем (при внесенні відповідних доповнень до Закону України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»).

Під час розгляду спорів щодо доменного імені в межах різних процедур (і міжнародних, і національних) не повинні ігноруватися питання його інформаційної природи та інформаційно-правового статусу, оскільки міжгалузевий характер відносин із приводу доменних імен вказує на те, що і інститут доменного імені є складовою інформаційного права. Двоїстість правової природи доменних імен як об'єкта інтелектуальної власності та об'єкта інформаційного права породжує змішаний характер відносин з приводу доменних імен.

Повноцінне правове регулювання інституту доменних імен і на рівні інформаційного законодавства, і шляхом унесення доповнень до Цивільного кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України може стати ефективним засобом протидії комп'ютерній злочинності у національному сегменті мережі Інтернет.

Контроль за використанням доменних імен і за розміщенням відповідної інформації під певним доменним іменем повинен бути спрямований на охорону прав і законних інтересів не тільки власників доменних імен фізичних та юридичних осіб, а й органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, що розміщують на відповідних сайтах інформацію про свою діяльність і надають технічні можливості для громадян щодо доступу до ресурсів відповідних органів, а також для зв'язку з їх посадовими особами. Доцільно створити в структурі центральних органів виконавчої влади (Державна

служба спеціального зв'язку та захисту інформації України) підрозділ, в обов'язки якого входило би здійснення контролю за використанням доменних імен.

Світовий досвід використання інформаційних і комунікаційних технологій у США, Європейському Союзі та Китаї засвідчує, що їх основною метою є досягнення лідерських позицій в економіці. Особливість полягає в тому, що такі країни розглядають усі мережеві технології – електронну торгівлю, електронний уряд, електронний бізнес тощо – не як ізольовані сфери діяльності, а як інтегровану та взаємозалежну сукупність цих технологій, що утворюють єдиний фундамент переходу до інформаційного суспільства. В результаті трансформації системи об'єктів прав інтелектуальної власності та засобів індивідуалізації, насамперед доменних імен, сформувалися певні умови для їх комерційного обігу, що характеризується формуванням вільного ринку доменних імен та їх відчуженням.

Створення досконалої системи правовідносин у частині комерційного обігу доменних імен – це методологічний ключ до захисту сумлінних адміністраторів доменних імен, створення вигідних умов і передумов для виходу підприємств на національний ринок, сприятливих умов для залучення нових користувачів з інших зон у національну зону Інтернету, а також попередження нових видів комп'ютерної злочинності.

Доменне ім'я є об'єктом права інтелектуальної власності, що визначається цивільно-правовим режимом і засобом індивідуалізації. Розгляд доменного імені як засобу індивідуалізації на рівні загального теоретичного аналізу дозволяє в інформаційному просторі управляти процесами придбання та відчуження доменних імен, їх використання, які сприятимуть формуванню інформаційного простору України. Це уможливить підвищення престижу та вартості національних Інтернет-компаній, їх конкурентоспроможності на світовому ринку інформаційних технологій.

Висновки. Питання захисту доменних імен та інформаційних ресурсів, що розташовуються під відповідними доменними іменами, поки що не стало актуальним для України, однак зауважимо, що розвинуті держави світу на межі XX–XXI століть обрали метою пришвидшений перехід до нового етапу розвитку – інформаційного суспільства, що дасть змогу забезпечити рівень суспільного добробуту, здійснити перехід від економіки з паливно-сировинною спрямованістю до заснованої на знаннях, досягти зменшення кількості загроз національній

безпеці, залучити громадян до всіх благ інформаційного суспільства. Указане зазначено у Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р.

1. Тимчасові правила реєстрації та користування доменними іменами в домені УКР (версія 4.0) від 17.10.2013 р. Схвалено Рішенням Координаційної Ради ОП «Український мережевий інформаційний центр». Протокол № 16 від 17.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uanic.net/docs/documents-ukr/Rules%20of%20UKR_v4.0.pdf

2. Азаров М. С. Формирование правового института доменных имен как один из аспектов совершенствования правовой основы информационного пространства Российской Федерации: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.14 «Административное право, финансовое право, информационное право» / М. С. Азаров. – М., 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/formirovanie-pravovogo-instituta-domennykh-imen-kak-odin-iz-aspektov-sovshenstvovaniya-pra#ixzz21YdEhLTF>

3. Бачило И. Л. История и проблемы становления законодательства в области информатизации / И. Л. Бачило. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eos.ru/eos_delopr/eos_analytics/detail.php?ID=10530&SECTION_ID=77

4. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства / В. С. Цимбалюк. – К.: Освіта України, 2011. – 426 с.

5. Павлиш В. А. Основи інформаційних технологій і систем: навч. посібник / В. А. Павлиш, Л. К. Гліненко. – Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2013. – 500 с.

Есимов С. С. Отдельные аспекты усовершенствования института доменных имен в информационном праве Украины

Затрагиваются вопросы института доменных имен как одной из частей информационного права Украины. Подчеркнута двойственность правовой природы доменных имен как объекта интеллектуальной собственности и объекта информационного права и смешанный характер отношений по поводу доменных имен.

Формирование национального правового института доменных имен должно проходить на основании норм и общепринятых принципов международного информационного права. Это обусловлено необходимостью регулирования основной группы информационных правоотношений, возникающих в виртуальной среде Интернет, который не имеет географических границ. Система правового регулирования в сфере использования доменных имен

не может исчерпываться наличием только нормативного акта, к тому же не лишеного ряда существенных недостатков. Необходима разработка целого комплекса законодательных и иных норм, обеспечивающих решение двух важных задач: во-первых, практической действенности использования доменных имен в административном и гражданском обороте; во-вторых, гармонизации с международными правовыми актами.

Ключевые слова: доменное имя, информационное право, информационные и телекоммуникационные технологии, Интернет.

Yesimov S. S. Some aspects of the improvement of the Institute of domain names in the information wrong Ukraine.

The development and widespread use of information and communication technology in recent decades has become a global trend of world progress. Creation, development, storage, processing, distribution and use of information resources in the global Internet is done on the domain name, which corresponds to a particular IP-address. Technology transfers of information resources in a network using domain names and network protocols, and the use of new technologies to work with information on the Internet are the subject of information relations. In addition to addressing the Internet, domain names have become individualized respective owner information resource.

However, there is a gap in the legal framework deployment of domain names as individuals and various organizations responsible for maintaining the national domain zone as yet not developed clear rules relating to domain names, which would allow courts to effectively resolve conflicts between owners various means of individualization and owners of domain names.

These factors directly affect the legal regulation of individual components of information systems and technologies that have not received legal confirmation in Ukraine in connection with the development of individual process areas in information technology to which it is advisable to include global information infrastructure (Global Information Infrastructure) and distributed systems data. The complexity of the legal institution of domain names is shown that the protection of the interests of the owners of domain names can be carried out not only because of private methods and tools, but also on the mechanisms of public information law. Formation and consideration Institute of domain names can be accomplished within the Information Law, as the object of a domain name is a complex that includes both civil and legal aspects (protection of the rights of individuals and entities as bona fide owners of domain names – the respective information resources accessed through domain) and informational aspect (protection of state interests – the owner of the relevant domain name).

Key words: domain name, information law, information technology and telecommunications, the Internet.

Стаття надійшла 8 січня 2014 р.